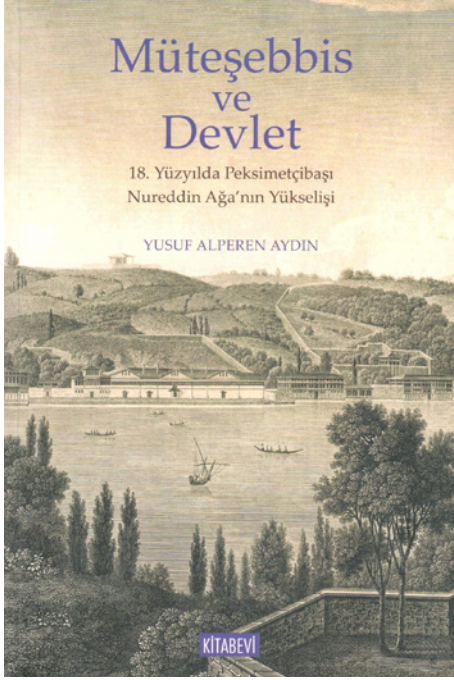

Yusuf Alperen Aydın, *Müteşebbis ve Devlet 18. Yüzyılda Peksimetçibaşı Nureddin Ağa'nın Yükselişi*, Kitabevi, İstanbul 2016, 123 sayfa.

Tarih konulu çalışmalarda siyasi olaylar her ne kadar daha fazla ilgi alanı olmuşsa da günümüzde artık tarih bakış açısı ve çalışma alanları içerisinde kurumsal yapıyı alakadar eden eserler daha fazla yer tutmaya başlamıştır. Belli bir kişi veya dönem üzerinden kurumun işleyişi hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlayacak çalışmalar da bu kapsamdadır. İşte tanıtımını yapacağımız bu eser, Peksimetçibaşı Nureddin Ağa üzerinden XVIII. yy.a ve bu dönemde yapısal olarak meydana gelen değişimlere ışık tutmak için kaleme alınmıştır.

Giriş, beş bölüm ve sonuç kısımlarından oluşan eserin giriş kısmında (s. 1-5), Hacı Nureddin Ağa hakkında biyografik bilgilere yer verilirken bu bilgilere hangi kaynaklardan ulaşıldığı izah edilmiştir. Aynı zamanda peksimetçibaşlarının görev ve sorumlulukları da açıklanmıştır. Girişte yazarın da belirttiği üzere “bu çalışma Hacı Nureddin Ağa'nın üstlendiği görev dolayısıyla arşiv belgelerine yansıyan ‘hayatı’ ve vakfına ait bilgilerden hareketle yaşadığı dönemin seyri içerisinde ve pragmatik bir yoruma kaçmadan ‘gerçekleri’ daha geniş bir anlatının içerisine yerleştirmek suretiyle okuyucuya sunmak gayesini taşımaktadır.”

Birinci Bölüm “Peksimet ve Peksimetçibaşılık” başlığını taşımaktadır (s. 9-24). Bu bölümde yazar öncelikle peksimetin ne olduğu hakkında tafsilatlı bir açıklama yapmaktadır. Bu konuda tarihin ilk çağlarından itibaren buğdayın yetiştirilmesi buğdayın ekme haline getirilmesi, fırınlar hakkında bilgi verdikten sonra ekmeğin uzun süre bozulmadan saklanabilmesi için keşfedilen teknikten bahseder. Bu teknikle ekmeğin iki kere fırınlanarak kurutulur ve daha sonra yemeklerle birlikte tüketilir. Çeşitli dillerde değişik adlar verilen bu ekmeğe Arapçada baksimat, Sırpça-Hırvatçada peksimet, Bulgarcada peksimit, Türkçede ise peksimat denmektedir. Bu bölümde aynı zamanda peksimetçibaşılık vazifesi tesis edilmeden önce devletin nasıl peksimet temin ettiği hususuna da yer verilir. Devlet, XVII. yy. son çeyreği ile XVIII. yy.

başlarında donanma sefere çıkmadan evvel peksimet hazırlanması için belli başlı görevlileri emin unvanıyla görevlendirirdi. Bu kişiler, peksimet temini işini esnafa gördürmekteydi. Bu hususta öncelikle İstanbul'daki çörekçi esnafı, has ekmek fırınları, Yeniköy peksimetçileri gibi unlu mamul üreticileriyle temas kurulmuş ve peksimet ihtiyacı bu esnaflar arasında paylaştırılarak bir nevi devlet adına fason üretim yaptırmak suretiyle peksimet ihtiyacı karşılanmıştır.

İkinci Bölüm "Hacı Nureddin ve Çevresi" konuludur (s. 27-53). Bu bölümün başında dönemin ekonomik yapısı ve endüstriyel üretim alanındaki değişim anlatılır. "Osmanlı ekonomisinde özellikle XVIII. yüzyılın ilk yarısında, hemen hemen bütün sektörleri içine alan bir genişlemenin varlığından ve büyük şehirlerde zanaata dayalı endüstri imalatının arttığı gibi yeni iş dallarının da ortaya çıktığından bahsedilmektedir. Bunun yanı sıra XVIII. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin özellikle mukataa satışları bağlamında sözleşme temelli ilişkiler ağı kurarak gerek merkezi gerek eyalet seviyesinde yürütülen özelleştirme faaliyetiyle kapılarını bazı yeni gelenlere açtığı ifade olunmaktadır. Peksimet emînleri ve diğer devlet görevlileri eliyle bir süredir yürütülen peksimet tedarikinin XVIII. yüzyıl başlarında özel sektörden bir esnaf ile gördürülmeye çalışılması da bu ifadeyi destekler bir mahiyet arz etmektedir." İşte bu gayeyle 3 Temmuz 1707'de Çorlulu Ali Paşa Vakfı'na ait Tersane civarındaki ekmekçi, çörekçi

ve peksimetçi fırınlarının kiracısı olan Kasımpaşalı Hacı Nureddin peksimetçibaşılık vazifesiyle Tersane'nin peksimet ihtiyacını karşılamak üzere görevlendirilmiştir. Bölümün bundan sonraki kısmında Nureddin Ağa'nın göreve geldikten sonraki seferlerde temin ettiği peksimet miktarları verilmiş ayrıca peksimetçibaşılık görevindeyken yaşadığı sıkıntılara değinilmiştir. Bu arada Kasımpaşa'daki fırının yıkılması dolayısıyla Nureddin Ağa'nın yeni bir yer bulma sürecinden de bahsedilmektedir.

Üçüncü Bölümün konusu "Rekabet ve Kaybedilen Görev"dir (s. 57-68). Bu bölümde Nureddin Ağa'nın peksimetçibaşılık görevinden uzaklaştırılması, onun yerine yeni Peksimetçibaşı olarak Fokaz ile Dimitraki'nin atanması ve bu süreçte yaşanan hadiselerle yer verilmiştir. Bu kişiler, 1718 tarihinde Hacı Nureddin'den daha düşük ücretle peksimet imal etmeyi teklif etmişlerdir. Bunun üzerine Nureddin Ağa'dan da fiyat düşürme yolunda bir hamle gelmiştir. Ama Fokaz ve Dimitraki fiyatı daha da aşağı çekince Nureddin Ağa bu fiyata inememiş ve peksimetçibaşılık resmen 17 Ocak 1719'da Fokaz ve Dimitraki'ye geçmiştir. Bu süreçte Fokaz'ın ortağı Dimitraki ölmüştür ve Fokaz tek başına sıkıntıya düşerek görevini yerine getiremez hale gelmiştir. Bundan dolayı Ekim 1720'de Hacı Nureddin tekrar peksimetçibaşılık görevine getirilmiştir.

Eserin Dördüncü Bölümü "Devlet İçin Üretim ve Servet" başlığını taşı-

maktadır (s. 71-87). Bu bölüm Hacı Nureddin'in yaklaşık iki yıllık bir aradan sonra tekrar peksimetçibaşı olması ile başlar. İflas eden Fokaz'ın yerine Ekim 1720'de yeniden Hacı Nureddin peksimetçibaşı olmuştur. Görevi üzerine alan Nureddin Ağa'nın Bebek'teki yalısının yanına bir fırın inşası üzerinde durulur. Öncelikle burasının su kaynaklarına yakın olması Hacı Nureddin'i fırın inşasına iten sebeplerin başında yer almaktadır. Bu bölümde ayrıca Hacı Nureddin'in vakfiyesi ve vakfiyede geçen mal varlığından da detayıyla bahsedilmektedir. Vakfiyeden anlaşıldığına göre Nureddin Ağa'nın İstanbul'un çeşitli yerlerinde toplam 26 evi vardır. Bir de Bebek'teki yalısına yakın bir çeşme yaptırmıştır.

Beşinci Bölüm “Üretkenlikten Emekliliğe”dir (s. 91-97). Hacı Nureddin 1737'de görevi küçük oğlu Salih'e bırakmıştır. Yazara göre Salih'in tercih edilmesinde peksimetçilikle sürekli hemhal olmasının yanı sıra Bebek, Yeniköy ve Kasımpaşa'da aileye ait fırınların mevcudiyeti de önemli bir rol oynamıştır. Durumla ilgili eserde yapılan değerlendirmede bunun Nureddin Ağa'nın gayrimenkullerin yanında mesleğine de yatırım yapmış olduğunun göstergesi olduğu söylenmektedir.

Salih Ağa 1767'de vefat edince kardeşi Abdülbaki peksimetçibaşılık yapmak istememiştir. Devlet de bu tarihten

sonra peksimet temini işini Gümrük Emini Mehmed Ağa'ya tevcih etmiştir; ama Mehmed Ağa peksimeti esnafa pişirtmeyi tercih etmiştir ve tercih ettiği isim de babasının mesleğini sürdüren Abdülbaki olmuştur.

Kitap bölümlerinden sonra gelen değerlendirme ve sonuç kısmında yazar, XVIII. yy.ın ekonomik ve siyasi şartları içinde devlet göreviyle zenginleşen bir esnaf olan Hacı Nureddin'in yükselişi üzerinde durmaktadır.

Değerlendirme ve sonuç kısmından sonra gelen eklerde Hacı Nureddin'in çeşmesi ve mezar taşının fotoğrafları yer alır. Ayrıca arşiv vesikalarının ağırlıklı olarak kullanıldığı kaynakça ve bir de dizin bulunmaktadır.

Netice itibariyle yazar bu çalışmasıyla, Hacı Nureddin Ağa örneği üzerinden bir Osmanlı esnafının devlet için iş görmeye başladıktan sonraki mesleki kariyerinin gelişimini ve yükselişini belgeler ışığında takip ederek, hangi şartlar ve faaliyetler sonucunda zenginleştiğini ortaya koymuştur. Bu gibi yapılan münferit çalışmalar bir araya geldiğinde esnaf-devlet ilişkisi, değişik boyutlarıyla aydınlatılmış; iktisatçılar ve tarihçiler açısından daha kolay anlaşılabilir hale getirilmiş olacaktır. Dolayısıyla bu çalışma gelecekteki diğer çalışmalar için önemli bir adımdır.

Sinem SERİN *

* Araş. Gör., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü; sinemser@istanbul.edu.tr.

